

Regeringens proposition

1981/82: 174

om vissa pensionsfrågor m. m.;

beslutad den 25 mars 1982.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

OLOF JOHANSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i reglerna för pensionering av personal inom icke-statlig verksamhet.

Vidare föreslås att möjlighet införs till samordning av statsrådspension med annan inkomst och till avgångsersättning för statsråd som avgår i samband med en regeringsombildning.

Förslag läggs också fram om ersättning av allmänna medel för skador som orsakats under praktik vid statlig högskoleutbildning.

Slutligen anmäls frågan om ersättning åt vissa anställda vid försvarsmakten för skador genom flygbränsle.

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-03-25

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Johansson

Proposition om vissa pensionsfrågor m. m.

1 Statlig pensionering av personal inom icke-statlig verksamhet

1.1 Bakgrund

Mellan 1920 och slutet av 1950-talet gick staten successivt in som anordnare av och bidragsgivare till tjänstepensionering på områden som ansågs särskilt viktiga från samhällets synpunkt.

I fråga om vissa områden, såsom sjukvård, undervisning och ordningsväsen, var motivet att stimulera till anställning av personal i centrala funktioner – läkare, sjuksköterskor, lärare, landsbygdspoliser m. fl. I andra fall var motivet av ekonomiskt slag, såsom när staten fann sig nödsakad överta ett redan befintligt pensionsansvar inom verksamhet, som utan att vara statlig i formell mening ändå i praktiken var helt beroende av statlig finansiering (kungl. teatrarna m. fl.). Slutligen bör nämnas den typ av fall där en grupp av befattningshavare ansetts bära hänföras till samma pensionsförmånssystem som viss annan grupp (t. ex. kyrkomusikerna efter jämförelse med prästerna).

Pensioneringen finansierades delvis med fortlöpande avgifter och engångsavgifter, beräknade enligt premiereservmetod, vilka erlades av respektive huvudmän under den anställdes aktiva tid. I beräkningen lades dock inte in något antagande om kostnad för pensioneringens administration. I förhållande till pensionsborgenärerna stod staten ensam ansvar för rättsanspråk och finansiering.

Pensioneringens förmånsvillkor varierade mellan de olika områdena men hölls samman i reglementsform. från 1950 i reglementet (1949: 726) för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare (SPA-reglementet) innan bestämmelserna år 1959 togs in i statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287-SPR).

I slutet av 1950-talet och början av 1960-talet rycktes grundvalarna undan för SPA-pensioneringen.

På arbetsmarknaden skedde ett genombrott för uppfattningen att pension är en form av uppskjuten lön och att uppkommande pensionsfrågor skall lösas genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Detta gav anledning ifrågasätta om en pensionering av SPA-typ var lämplig i fortsättningen, eftersom staten beträffande huvuddelen av SPA-anslutna inte var förhandlingspart men å andra sidan såsom bidragsgivare till pensioneringen rimligen måste ges ett inflytande på pensionsvillkoren.

ATP-reformen, förstärkningen av folkpensioneringen och införandet av kommunala och privata tjänstepensionssystem, likvärdiga med det statliga, gjorde det bara övergångsvis motiverat med fortsatta stödåtgärder från statens sida av det slag som SPA-pensioneringen innebar. SPA-pensioneringen reducerades i ett slag till en anordning för komplettering av den allmänna försäkringen med kraftigt minskat utdebiteringsbehov av SPA-avgifter som resultat. Genom den teknik för samordning med allmän pension som infördes i SPR fanns inte längre förutsättningar att tillfredsställande lösa finansieringsfrågan med avgifter.

Med hänsyn till de radikalt ändrade förutsättningarna för SPA-pensioneringen tog staten upp förhandlingar med kommunförbunden om ändrad gränsdragning mellan statlig och kommunal pensionering. Förhandlingarna slutade med en principöverenskommelse som innebar, vad gällde kommunala arbetstagare, att statlig pensionering fortsättningsvis endast skulle avse personal, huvudsakligen lärare, för vilken staten förhandlade och som lydde under statliga lönebestämmelser. I övrigt skulle kommunala arbetstagare med statlig pensionsrätt föras över till det kommunala pensionsområdet. Överenskommelsen blev gällande fr. o. m. den 1 juli 1963 (prop. 1963:92, SU 82, rskr 197).

Överenskommelsen var baserad på en försäkringsteknisk utredning rörande pensionskostnaderna för tiden fram till den 1 juli 1968 i den del som SPA-pensioneringen avsåg personal med kommunal anställning. Med utgångspunkt i de resultat utredningen hade kommit till fastställdes en huvudmansavgift på 10% av pensionsmedförande lön för den sektor som inte berördes av överenskommelsen mellan staten, å ena sidan, och Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, å den andra sidan.

Nämnda avgiftsprocent gäller med några undantag alltså. I något fall har den dubblerats (hushållningssällskapen), i ett annat fall halverats (vissa kyrkomusiker). För vissa verksamheter, t. ex. teater- och musikverksamheten, har avgiften ersatts med s. k. reducerat lönekostnadspålägg om 11%

av lönen samtidigt som engångsavgiften tagits bort för denna del av pensioneringen.

Med åren har av nyblivna pensionärer allt fler fått huvuddelen eller hela pensionen täckt av folkpension och ATP, ett förhållande som blivit särskilt påtagligt från 1976 då den allmänna pensionsåldern sänktes från 67 till 65 år. I anledning härav infördes 1980 ett system för beräkning av engångsavgift, som innebär differentiering med hänsyn till bl. a. pensionsålder och pensionsnettots storlek.

De tunga skälen för att de kommunala grupperna bröts ur SPA-pensioneringen och fördes över till det kommunala pensionsområdet var de förhandlings- och kostnadsmässiga. Löne- och pensionsvillkoren uppfattades som delar av ett förmånskomplex, för vilket kommunerna borde ges det fulla ansvaret vid förhandlingar med arbetstagersidan och i fråga om personalkostnad. De förhandlings- och kostnadsmässiga motiven för ett avskiljande från statlig personalpensionering var visserligen starka även beträffande den icke-kommunala delen av SPA-området. Att frågan om fortsatt SPA-pensionering inte fick en slutgiltig lösning även beträffande denna del av området sammanhänger med att de icke-kommunala huvudmännen bestod av olika juridiska personer inom vitt skilda verksamhetsområden och att det i början av 1960-talet ännu inte fanns tekniska förutsättningar att lösa frågor av detta slag mellan staten och arbetsgivare utanför den offentliga sektorn.

Några tekniska hinder för att föra över SPA-grupper till andra pensionsanordningar föreligger inte längre. Kommunernas pensionsanstalt administrerar ett med SPR likvärdigt förmånssystem. Genom Svenska Personalpensionskassan (SPP) kan ordnas pensionsförsäkring som ger de anställda minst lika goda förmåner som nuvarande SPR. Teknik finns för att beräkna den upplupna statliga pensionsrätt statsverket har att svara för i anledning av att övergång sker till annat pensionssystem.

Av samma skäl som beräkningen av engångsavgift fick anpassas till den utveckling av folkpension och ATP som ägt rum sedan 1960 skulle uttaget av fortlöpande avgifter behöva anpassas till det pensionsnetto som avgifterna är avsedda att täcka kostnaden för. En viss rimlig balans mellan avgifter och nettoutfall är särskilt viktig där huvudmannen bara har en eller ett fåtal arbetstagare anslutna till SPA-systemet, vilket oftast är fallet.

Den statliga pensioneringen är emellertid inte organiserad för ett system som förutsätter ett försäkrings- och avgiftsförhållande mellan staten och respektive arbetsgivare. Med hänsyn härtill har huvudmän, vilkas pensionsförpliktelser måste tryggas medelst försäkring, fått hänvisas till SPP eller annan liknande försäkringsinrättning.

Föredragandens överväganden

Tiden får nu anses inne att reglera statens åtaganden även för den icke-kommunala delen av SPA-området. Till denna hör verksamheter med olika

relationer till staten, från det privatfinansierade företaget, som en gång gavs möjlighet att till den statsunderstödda pensioneringen ansluta personal i visst slags arbete, till verksamhet som formellt är privat men i praktiken helt beroende av statlig finansiering.

Den avsedda regleringen måste tidsmässigt och till innehåll anpassas till förutsättningarna för varje särskild huvudman eller grupp av huvudmän. I vissa fall får det förutsättas att statens pensionsförmånssystem skall tillämpas även i fortsättningen. I andra fall är det uppenbart att personalen bör föras över till ett annat pensionsförmånssystem. I vilken ordning detta skall ske förutsätter särskild överenskommelse med berörda parter på såväl huvudmans- som arbetstagersidan.

Lika för alla slags verksamheter skall regleringen ha som utgångspunkt att SPR-pensionen till den del, som den inte redan är intjänad, skall bekostas av den som betalar lön och socialförsäkringsavgifter, dvs. i allmänhet av den för verksamheten ansvarige huvudmannen. Metoden för att beräkna pensionskostnad och fördela denna på upplupen tid och till pensioneringen återstående tid förutsätts vara densamma som då personal förs över från statlig pensionering till kommunal eller privat i samband med att verksamhet kommunaliseras respektive privatiseras.

En överföring av personal från SPR-pensionering till en icke-statlig pensionsanordning förutsätts ske så att pensionsansvaret för upplupen tid förs över på den nye pensionsgivaren och att häremot svarande kostnad ersätts av staten.

I fråga om personal som även i fortsättningen kommer att pensioneras enligt statliga bestämmelser bör staten ta ut avgifter för vad pensioneringen beräknas kosta i förmåner och administration. Pensioneringen bör alltså i fortsättningen inte vara låst vid nu gällande procenttal för avgiftsuttag. Den fortlöpande avgiften bör i likhet med engångsavgiften också kunna differentieras med hänsyn till olikheter i pensionsålder, pensionsnetto m. m.

Ett par större verksamheter med statligt ordnad pensionering står staten och det allmänna särskilt nära. Jag syftar på den kyrkomusikaliska verksamheten och på den av det allmänna finansierade teater- och musikverksamheten. Såvitt angår dessa verksamheter anser jag mig böra lämna särredovisningar för bakgrunden till och motiven för den avsedda regleringen.

Inom övriga delar av pensioneringens tillämpningsområde har aktualiserats en rad frågor om avgränsning och villkor, vilkas avgörande inte tål ett uppskov. Dessa frågor tas upp i det följande.

1.2 Kyrkoväsendet

1.2.1 Kyrkomusikalisk verksamhet

Den största SPA-gruppen inom kyrkoväsendet utgörs av organister, biträdande kyrkomusiker och kyrkokantorer, anställda i de enligt kyrkomusikerförordningen (SFS 1950: 375) inrättade kyrkomusikerdistrikten.

För kyrkomusikerna gäller allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänster (AST), tjänsteförteckningsavtal för kyrkliga tjänster (TFK) och allmänt pensionsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän (PA).

Kyrkomusikerna är underkastade samma författnings- och avtalsmässiga reglering som prästerna i församlingstjänst. Det som skiljer de båda kategorierna åt är olikheterna i fråga om pensionsfinansiering och tjänstematrikelföring.

Kyrkomusikernas pensioner finansieras under deras aktiva tid med avgifter som statens löne- och pensionsverk (SPV) fortlöpande har att beräkna och ta ut av varje särskilt kyrkomusikerdistrikt. Prästpensioneringen finansieras på ett för SPV avsevärt enklare sätt, nämligen så att kyrkofonden periodiskt ersätter SPV för totalsumman av utbetald pension (s. k. direktfinansiering).

Vad angår kyrkomusikerna matrikelför SPV sådana data om lön och tjänstgöring som är av betydelse för rätten till pension, medan matrikelföringen för präster i sin helhet sker i domkapitlen.

Landet är indelat i ca 2 200 kyrkomusikerdistrikt med sammanlagt omkring 2 400 musikertjänster. Antalet tjänster med innehavare, som uppfyller villkoren för statlig pensionsrätt, är för närvarande omkring 770 fördelade på nästan lika många distrikt. Avgifternas årssumma är av storleksordning 3,5 milj. kr.

Av de skäl som utvecklats i inledningen bör man enligt min mening övergå från avgifts- till direktfinansiering av kyrkomusikernas pensioner. Dessutom bör matrikelföringen i SPV upphöra och i sin helhet läggas i domkapitlen.

En finansiell omläggning av ifrågavarande slag förutsätter emellertid att den sker mellan SPV och kyrkofonden, vilket i sin tur förutsätter att vissa frågor som rör kostnadsutjämningen mellan de kyrkliga kommunerna via kyrkofonden först måste lösas. Det kan därför dröja något innan det föreligger praktiska förutsättningar för att genomföra den avsedda ändringen beträffande finansieringen av kyrkomusikernas pensioner.

Med hänvisning till att SPV:s arbete med avgifter och matrikelföring för kyrkomusikerna tar i anspråk en väsentlig del av de personalresurser verket har för att klara pensioneringen av samtliga SPA-grupper har verket i skrivelse den 16 oktober 1981 föreslagit vissa förenklingar i avgiftssystemet. Förslaget går ut på att SPV skall kunna debitera kyrkofonden för en avgift som avser hela kyrkomusikerverksamheten och att denna avgift skall beräknas enligt någon för ändamålet lämplig schablon.

Kammarkollegiet föreslår i yttrande över framställningen att den överlämnas till kyrkofondsutredningen för att beaktas i dess fortsatta arbete eller till utredningen om översyn av organisationen av kyrkomusikernas verksamhet m. m.

Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund har i yttrande avstyrkt förslaget, bl. a. från kontrollsynpunkt. Förbundet synes mena att en centralisering till kyrkofonden skulle minska pastoratens möjligheter att kontrollera avgiftsberäkningen.

Föredragandens överväganden

Jag har samrått med kommunministern i denna fråga. Eftersom såväl kyrkofondens användning som kyrkomusikerverksamhetens organisation är under utredning anser jag det inte vara lämpligt att nu föreslå ändrade regler för finansieringen. SPV:s framställning har därför överlämnats till kyrkofondsutredningen.

Enligt min mening bör emellertid undersökas om det finns möjligheter att förenkla nuvarande rutiner för pensionsavgifternas beräkning och debitering utan att avvakta resultaten av nyssnämnda utredningar. I den mån förenklingar visar sig möjliga bör regeringen kunna genomföra dem.

Parallellt med arbetet på nämnda förenklingar bör frågan om matrikel-föring prövas. I och för sig kan denna fråga lösas oberoende av hur pensionsfinansieringen är ordnad.

1.2.2 Annan verksamhet

Förutom kyrkomusikerdistrikten finns inom kyrkoväsendet ett tiotal andra huvudmän som omfattas av SPR-pensioneringen och som betalar avgifter till SPV. Här återfinns bl. a. Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, vissa diakonianstalter, Styrelsen för svenska kyrkan i utlandet och Svenska kyrkans diakoninämnd.

Centralrådet har i en framställning den 8 oktober 1981 bl. a. tagit upp frågan om pensionsfinansiering för de anställda hos rådet som är präster i svenska kyrkan. Avgår präst från församlingstjänst med rätt till statlig pensionsförmån debiterar SPV kyrkofonden hela kostnaden för pensionsförmånen. De arbetstagare hos centralrådet, som är präster, har i regel haft församlingstjänst före anställningen hos centralrådet och återvänder i regel till sådan tjänst när anställningen hos centralrådet upphör. Under anställningen hos centralrådet erläggs pensionsavgifter till SPV. Med hänsyn till att bidrag utgår ur kyrkofonden till lönekostnader för de arbetstagare som är präster föreslår centralrådet att dessa arbetstagare överförs till avgiftsfri pensionering hos SPV och att kostnaden för utgående pensionsförmåner debiteras kyrkofonden.

SPV framhåller i sitt yttrande över centralrådets framställning att verket inte har något att invända mot förslaget. I sitt yttrande över framställningar från Styrelsen för svenska kyrkan i utlandet (SKUT) och Svenska kyrkans

diakoninämnd, som rör bl. a. anslutning till SPR av annan präst i utlandstjänst än sjömanspräst och sekreterare hos diakoninämnden, tar SPV upp frågan om att kyrkofonden bör debiteras pensionskostnaderna för de arbetstagare hos dessa huvudmän som är präster i svenska kyrkan.

Även kammarkollegiet har yttrat sig över framställningarna från centralrådet, diakoninämnden och SKUT. Kollegiet tillstyrker att förslagen om ändrad pensionsfinansiering genomförs mot bakgrund av att betydande delar av lönekostnaderna i den verksamhet som dessa kyrkliga organ bedriver finansieras av kyrkofonden.

Kyrkofondsutredningen har i sitt betänkande Ekonomisk utjämning inom svenska kyrkan (SOU 1981: 88 och 89) bl. a. uttalat att fonden bör vara finansieringskälla för väsentliga rikskyrkliga uppgifter.

Föredragandens överväganden

Kostnaden för statliga pensionsförmåner till präster i svenska kyrkan debiteras kyrkofonden. Kommunministern och jag är överens om att detta också bör gälla prästerliga arbetstagare hos bl. a. centralrådet och SKUT.

Såsom SPV har föreslagit i ett av sina remissyttranden bör denna finansieringsform även gälla föreståndare för och direktor, biträdande direktor, pastor och biträdande pastor vid diakonianstalterna samt direktorn vid Stockholms stadsmission. Som förutsättning för att även dessa arbetstagare överförs till avgiftsfri pensionering skall givetvis gälla att de är präster i svenska kyrkan. Bestämmelserna om pensionsavgifter till SPV upphör att gälla och SPV debiterar i stället kyrkofonden för de pensionsförmåner som SPV betalar ut.

De arbetstagare hos dessa huvudmän som inte är prästvigda och som i dag har pensionsrätt enligt SPR bör omfattas av SPR genom personlig pensionsrätt så länge de är kvar i nuvarande anställning.

Jag förordar vidare att även annan präst i utlandstjänst hos SKUT än den med tjänstebestämmelsen sjömanspräst samt sekreterare hos diakoninämnden skall få pensionsrätt enligt SPR. Här bör också gälla att innehavarna är präster i svenska kyrkan och att pensionskostnaderna debiteras kyrkofonden.

Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att besluta om att pensionsförmånerna för de präster det här är fråga om bekostas från kyrkofonden på det sätt jag föreslagit.

Vidare bör regeringen utverka riksdagens bemyndigande att göra de ändringar i SPR-bilagan som behövs för att genomföra förslaget.

1.3 Teater- och musikverksamhet

Inom teater- och musikverksamheten finns 27 institutioner som omfattas av den statliga personalpensioneringen. Av dessa står fyra under kommunal förvaltning medan övriga drivs i olika privaträttsliga former.

Den statliga pensioneringen omfattar omkring 3 600 på området verk samma personer, huvudsakligen sådana som innehar fast heltidsanställning. Härtill kommer ett avsevärt antal anställda som inte uppfyller villkoren för statlig pension. I och för sig finns inget hinder för pensionsförsäkring i annan ordning än genom staten men sådan försäkring torde bara förekomma undantagsvis.

Operan, Dramatiska teatern, Svenska riksteatern och Institutet för riks-konserter är helstatligt finansierade. Övriga finansieras med bidrag från staten och respektive kommuner. Statsbidraget utgår för dessa enligt kungörelsen (1974: 451) om statsbidrag till vissa teater-, dans- och musikinstitutioner. I princip skall statsbidraget utgöra 55 % av kostnaden för löner, avgifter till SPV och socialförsäkringsavgifter.

Avtalsslutande parter är på arbetsgivarsidan Teatrarnas riksförbund, tillhörigt Handelns arbetsgivarorganisation inom Svenska arbetsgivareföreningen, och på arbetstagersidan främst LO-anslutna Svenska musikerförbundet och Svenska teaterförbundet som tillhör TCO.

Teater- och musikverksamhetens speciella art har kommit att starkt prägla löne- och anställningsvillkoren på området. Dessa villkor är därför inte någon bra grund för tillämpning av det statliga pensionssystemet. Detta bygger på statens lönesystem och de för statstjänstemän gällande reglerna för avgångsskyldighet m. m. Det stora antal särbestämmelser som staten-pensionsgivaren tvingats införa har inte räckt för att avhjälpa bristerna i pensionsanordningen.

Huvudparten av konstnärlig personal pensioneras långt tidigare än som är normalt på arbetsmarknaden. Dansarna pensioneras vanligen i 40–45-årsåldern, sångarna i 50–55-årsåldern och skådespelarna i åldern 55–60 år. Inom respektive grupper gäller olika avgångsålder för män och kvinnor. Pensionen är livsvarig och värdesäkrad. Den påverkas inte av annan arbetsinkomst förrän vid 65 år, då den i vanlig ordning samordnas med folkpension och ATP.

Det reducerade lönekostnadspålägget är en grov underskattning av vad pensioneringen av konstnärlig personal kostar. Det är heller inte rättvisande vid jämförelse av pensionskostnaden för olika institutioner, t. ex. mellan en symfoniorkester och en teater med stort inslag av sång- och dansverksamhet.

Vad jag sagt talar för att en totalöversyn kommer till stånd vad gäller pensioneringen av personalen vid de av staten helt eller delvis finansierade teater- och musikinstitutionerna.

De regler som gäller för statstjänstemännens anställningar, löner och pensioner skulle i och för sig kunna göras tillämpliga på administrativ och teknisk personal. För den konstnärliga personalen krävs emellertid betydligt större flexibilitet i anställningsformer, lönesättning och pensionsvillkor än den som ligger i de statliga avtalen.

Sedan någon tid undersöks i budgetdepartementet de tekniska förutsätt-

ningarna för att ersätta nuvarande SPR-reglering för teater- och musikområdet med ett system för pensionsberäkning som inte är bundet till ett speciellt lönesystem. Enligt min mening är det angeläget att fullfölja denna undersökning. I samband härmed bör pensionsåldersbestämmelserna för konstnärlig personal ses över. Jag avser också låta utreda avgiftsfrågan.

Jag kan nämna att kulturrådet i skrivelse den 17 september 1981 föreslagit att regeringen tar initiativ till en översyn av ansvarsförhållandena på arbetsgivarsidan inom det statsunderstödda kulturområdet. Denna fråga övervägs också i departementet. Jag avser att inom kort lägga fram ett förslag i frågan till regeringen.

1.4 Övriga frågor

1.4.1 Inledning

Förutom de nu nämnda grupperna av huvudmän finns ca 400 andra icke-statliga huvudmän vars anställda i vissa fall har pensionsrätt enligt SPR.

Vissa av huvudmännen erlägger pensionsavgifter till SPV för de arbetstagare som omfattas av SPR-pensioneringen. Här återfinns huvudmän som Sveriges civilförsvarsförbund, Sophiahemmets sjuksköterskeskola och Svenska Jägareförbundet. Anledningen till att statliga pensionsbestämmelser blivit tillämpliga på arbetstagare hos huvudmän av detta slag har varit att staten ansetts ha ett stort intresse av verksamheten i fråga och att denna till största delen finansierats med statsbidrag.

För andra huvudmän tas pensionsavgiften ut med reducerat lönekostnadspålägg. Som exempel på sådana huvudmän kan nämnas Nordiska museet och Riksutställningar. Avlöningsförmåner och andra anställnings- och arbetsvillkor fastställs under medverkan av statens arbetsgivarverk för flertalet av de anställda hos dessa huvudmän. Dessa arbetstagare omfattas också av det statliga pensionsavtalet. Huvudmännen är ofta så gott som helt statsfinansierade stiftelser.

De särskilda bestämmelserna i 17 § SPR och SPR-bilagan är delvis inaktuella och bör arbetas om.

1.4.2 Vissa icke-statliga huvudmän

Sophiahemmets sjuksköterskeskola

Fr. o. m. den 1 juli 1963 avfördes de arbetstagare vid de icke-statliga sjuksköterskeskolorna som varit anslutna till SPR från det statliga pensionsområdet. Undantag gjordes för Sophiahemmets sjuksköterskeskola eftersom denna skola i motsats till övriga skolor åtnjöt särskilt statsbidrag för sin verksamhet. Numera utgår statsbidrag även till övriga kommunala och enskilda sjuksköterskeskolor. Sophiahemmets sjuksköterskeskola har numera ingen särställning som motiverar anslutning till SPR.

Röda korsets sjukhus

Huvudman för sjukhuset är Stiftelsen Rödakorshemmet. Personalen vid sjukhuset har haft statlig pensionsrätt sedan den 1 juli 1968. År 1966 slöts ett avtal mellan direktionen för karolinska sjukhuset och styrelsen för stiftelsen Rödakorshemmet om samarbete för drift av Röda korsets sjukhus. I en framställning till regeringen 1966 om statlig pensionsrätt åt personalen vid Röda korsets sjukhus framhölls att sjukhuset genom det träffade avtalet kommer att vara nära anslutet till en statlig institution och helt finansierat av denna. För att personalen skall utnyttjas på bästa sätt har sjuksköterskor, sjukgymnaster m. fl. placerats om mellan karolinska sjukhuset och Röda korsets sjukhus. En förutsättning härför har varit att samma pensionsbestämmelser gäller för båda sjukhusens anställda.

När nu Stockholms läns landsting sedan årsskiftet 1981/82 har tagit över huvudmannskapet för karolinska sjukhuset och personalen där underkastats landstingets pensionsbestämmelser gäller inte längre samma regler för pensionering av personalen vid de två sjukhusen. Röda korsets sjukhus är inte heller längre nära anslutet till en statlig institution utan till en landstingskommunal.

Weibullsholms växtförädlingsanstalt

Växtförädlingsanstalten är en del av W. Weibull AB i Landskrona. Föreståndaren för och förädlings- och försöksledare vid statsunderstödd praktiskt vetenskaplig verksamhet på Weibullsholm har haft statlig pensionsrätt sedan 1937. Fram till årsskiftet 1979/80 utgick visst statsbidrag till W. Weibull AB för den praktiskt vetenskapliga verksamheten där. Därefter har medel för bidrag till växtförädling tillförts den statliga växtförädlingsnämnden, som fördelar medlen efter ansökan. W. Weibull AB är ett helt kommersiellt företag, numera ägt av investmentbolaget Cardo. W. Weibull AB har i en skrivelse den 21 december 1981 anhållit att den statliga pensionsrätten skall upphöra för de arbetstagare som nu omfattas av SPR.

Föredragandens överväganden

Jag räknar med att frågan om personlig pensionsrätt kan bli aktuell för en del äldre arbetstagare hos de huvudmän där anslutningen till SPR kan komma att upphöra. Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att, efter överläggningar med berörda icke-statliga huvudmän, besluta om fortsatt statlig pensionsrätt.

Vidare bör regeringen inhämta riksdagens bemyndigande att göra ändringar av mera formell natur i 17 § SPR och bilagan till reglementet.

1.4.3 Pensionsavgifter för vissa anställda hos hushållningssällskapen

Före den 1 juli 1967 hade hushållningssällskapen statliga anslag. Vissa anställda hade sedan gammalt statlig pensionsrätt. Sedan de statliga anslagen upphört, upphörde också anslutningen till SPR av ny personal. De

arbetstagare som redan var anslutna fick stå kvar på SPR om de så önskade. Pensionsavgiften till SPV höjdes dock från 10 % till 20 %.

Lantbrukskemiska stationen i Kristianstad, som drivs av Kristianstads läns hushållningssällskap, tar i en skrivelse den 1 december 1981 upp frågan om denna tjugoprocentiga avgift. Stationen hade en anställd som pensionerades den 30 april 1981. En pensionsavgift på 20 % har betalats in till SPV sedan den 1 juli 1967. Den statliga kompletteringspensionen uppgick till 76 kr./mån. under 1981. Hade lantbrukskemiska stationen i stället låtit denna arbetstagare anslutas till SPP hade, enligt vad SPP uppger, hans ITP- och ITPK-förmåner tillsammans uppgått till 848 kr./mån. Pensionsavgifterna till SPP skulle under perioden 1968–1981 ha varit mindre än 10 % av lönesumman. Lantbrukskemiska stationen ifrågasätter beräkningsgrunderna för de pensionsavgifter som inbetalats för denna befattningshavare och för de avgifter som alitjämt erläggs för ytterligare två anställda vid stationen.

Föredragandens överväganden

Med tanke på att pensionsutfallet bör vara rimligt i förhållande till avgifterna anser jag det inte vara skäligt att ta ut en avgift av hushållningssällskapen som är 20 %. För att rätta till detta bör regeringen inhämta riksdagens bemyndigande att i fortsättningen ta ut lägre pensionsavgift för de åtta arbetstagare hos hushållningssällskapen som ännu står kvar på SPR. Vidare bör regeringen kunna få bemyndigande att reglera de pensionsavgifter som redan erlagts för dessa arbetstagare.

2 Samordning av statsrådspension med annan inkomst samt avgångsersättning åt statsråd som avgår i samband med en regeringsombildning

Pensionsvillkoren för statsråd regleras i princip med tillämpning av antingen enbart statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959:287 – SPR) eller SPR i förening med förordningen (1959:288) om förordnandepension.

Ett statsråd har sålunda rätt till egenpension i form av ålders- eller sjukpension och motsvarande förordnandepension enligt samma regler som för statsanställda i allmänhet.

Dessutom har statsrådet under vissa förutsättningar rätt till förordnandepension i stället för egenlivränta om han avgår före 65 års ålder utan att detta föranleds av nedsatt eller förlorad arbetsförmåga. En förutsättning härför är att han varit förordnad som statsråd i minst sex år.

Samordning av förmåner

Regeringen kan föreskriva om samordning mellan statsrådspension och annan pension. Genom beslut av 1979/80 års riksdag (prop. 1979/80:127,

AU: 31, rskr 328) erhöill regeringen bemyndigande att besluta om samordning av statsrådspension med arvode för uppdrag som talman, vice talman eller ordförande i riksdagsutskott.

Av flera skäl kan det vara motiverat att vidga samordningsmöjligheterna i fråga om sammanträffande av statsrådspension med annan inkomst.

Jag anser att en samordning i första hand bör ske när ett f. d. statsråd uppbär lön på grund av anställning, vare sig det är fråga om offentlig eller enskild tjänst. Men det kan tänkas också andra slag av inkomster som bör leda till att statsrådspensionen minskas helt eller delvis. Någon närmare precisering av dessa låter sig dock knappast göras.

Regeringen bör därför inhämta riksdagens bemyndigande att med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall få besluta om samordning mellan statsrådspension och inkomster av annat slag.

Avgångsersättning

Till den som varit statsråd kortare tid än sex år utgår inte någon särskild avgångsersättning, vilket däremot är fallet för exempelvis informationssekreterare och sakkunniga i departementen. Även riksdagsmän kan få avgångsersättning.

Jag anser att det finns skäl som talar för att ett statsråd som inte får pension skall kunna tillerkännas en avgångsersättning, om han avgår vid en regeringsombildning utan att få någon ny anställning eller utan att kunna falla tillbaka på någon anställning eller verksamhet. Avgångsersättningen betalas ut månadsvis så länge det f. d. statsrådet inte uppbär inkomst av förvärvsarbete, dock under högst sex månader.

Jag föreslår därför att regeringen begär riksdagens bemyndigande att besluta om en sådan avgångsersättning.

3 Ersättning av allmänna medel för skador orsakade under praktik vid statlig högskoleutbildning

Under senare år har utbildningen inom högskolan alltmera kommit att rymma inslag av företagspraktik i olika former. I många fall har emellertid högskoleenheterna mött ökade svårigheter när det gällt att få sina studerande antagna som praktikanter.

Orsaken härtill kan bl. a. sökas i en arbetsgivares ansvar enligt skadeståndslagen (1972: 207). Arbetsgivaren skall ersätta en person- eller sakskada som en arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. En motsvarande skyldighet uppstår om arbetstagaren i tjänsten vållar en ren förmögenhetsskada genom brott. Detta skadeståndsansvar omfattar på visst sätt också de högskolestuderande som praktiserar vid företagen. Genomgår en elev praktisk utbildning eller utför han i annat fall arbete utanför läroanstalten som ett led i sin utbildning likställs han med en

arbetstagare i förhållande till den han arbetar för. Till det kommer att skadeståndslagen starkt begränsar arbetsgivarens regressrätt eftersom arbetstagaren måste betala ersättning för de skador han vållar i tjänsten bara om det finns synnerliga skäl.

Enligt förarbetena till skadeståndslagen (prop. 1972:5 s. 479) kan en skola genom avtal med ett företag ta på sig ansvaret för skador som elever vållar under pryoverksamhet och praktik m. m. i grundskolan och gymnasiet. Många kommuner har tecknat ansvarsförsäkring för eleverna.

På vissa områden har även staten tagit på sig ett skadeståndsansvar som annars skulle ha åvilat en arbetsgivare. Detta är fallet beträffande skador som orsakats av deltagare i viss arbetsmarknadsutbildning eller yrkesinriktad rehabilitering. Ersättning av allmänna medel lämnas här bl. a. för person- eller sakskada som har tillfogats arbetsgivaren, vare sig den som orsakat skadan är vållande till denna eller inte. Detsamma gäller ren förmögenhetsskada som har tillfogats arbetsgivaren genom brott.

Flera högskoleenheter har hemställt hos universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) om en medverkan till att staten övertar skadeståndsansvaret också på högskolans område. UHÄ har tagit fasta på dessa önskemål. I en skrivelse till regeringen den 15 oktober 1980 finner UHÄ det vara angeläget att skadeståndsfrågan löses så snart som möjligt för att högskolan lättare skall kunna bereda en meningsfull praktik inom företag åt sina studerande.

Enligt den berörda framställningen finns det olika tekniska modeller för hur frågan kan lösas. UHÄ menar att man på goda grunder bör välja den ordning som gäller för deltagarna i s. k. AMU-kurser. Vad som har föreskrivits i förordningen om ersättning av allmänna medel för skada orsakad av deltagare i viss arbetsmarknadsutbildning bör alltså tillämpas på motsvarande sätt även när det gäller högskolestuderande. Enligt UHÄ bör dock ersättningen betalas ut bara vid den praktik som är föreskriven i utbildningsplan eller kursplan. Har en sådan praktik föreskrivits endast i den senare planen bör ersättningen komma i fråga bara när praktiken getts ett poängtal.

Att staten bör överta skadeståndsansvaret har också andra myndigheter m. m. – dåvarande nämnden för socionomutbildning, Sveriges lantbruksuniversitet, ansvariga för viss småföretagsutbildning (företagsekonomiska institutionen vid universitetet i Göteborg) och Sveriges förenade studentkårer (SFS) – understrukit i särskilda skrivelser till regeringen.

Föredragandens överväganden

Skadeståndslagen (1972: 207) lägger ett vidsträckt ansvar på arbetsgivaren för de skador som kan vållas av en arbetstagare i tjänsten eller av en elev under viss praktisk utbildning o. d.

Staten har, som nämnts, tagit på sig det ekonomiska ansvaret för skada orsakad av deltagare i viss arbetsmarknadsutbildning eller yrkesinriktad utbildning.

Enligt de beräkningar som gjorts är kostnaderna för dessa åtaganden relativt små. Arbetsmarknadsstyrelsen har uppgivit att ersättningarna under de två senaste åren uppgått till ca 17000 kr. för saksador vållade av inskrivna vid arbetsmarknadsinstitut och till ca 20000 kr. för sådana skador vållade av deltagare i arbetsmarknadsutbildning.

Utbildningen vid statliga högskoleenheter rymmer ett ökat inslag av praktik i olika former. Om en högskolestuderande praktiserar vid ett företag blir företaget ansvarigt enligt lag för de skador som vållats av studeranden. Att detta ansvar försvårar möjligheterna till praktik för studerande har understrukits av flera myndigheter och sammanslutningar. Det är givetvis allvarligt främst ur utbildningssynpunkt ifall de studerande inte kan få den praktik de behöver.

Jag förordar därför att ersättning får utgå av allmänna medel för de skador som en studerande vid statlig högskoleenhet kan vålla under sin företagspraktik.

Ersättningen bör regleras i huvudsaklig överensstämmelse med vad som nu gäller enligt förordningen (1980: 631) om ersättning av allmänna medel för skada orsakad av deltagare i viss arbetsmarknadsutbildning eller yrkesinriktad rehabilitering. I likhet med UHÄ finner jag att ersättningen bör betalas ut bara vid praktik som är föreskriven i utbildningsplan eller kursplan. Har en sådan praktik föreskrivits enbart i den senare planen bör ersättningen komma i fråga bara när praktiken getts ett poängtal. Denna fråga bör det ankomma på regeringen att ta ställning till. Jag avser därför i annat sammanhang återkomma till regeringen med förslag härom.

Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att besluta om statens ansvar för skador under praktik av studerande vid statlig högskoleenhet i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag nu har föreslagit. De ersättningar som kan komma att betalas ut skall i regel bestridas från anslag som står till förfogande för ifrågakommande högskoleenhet.

4 Ersättning för skador av flygbränsle

Regeringen har på min föredragning utfärdat en förordning om ersättning åt vissa anställda vid försvarsmakten för skador genom bränsle MC 77 (statens arbetsgivarverks författningssamling 1982: 2).

Ersättning enligt förordningen skall utgå med engångsbelopp som avser sveda och värk, lyte och men samt allmänna olägenheter.

Av regeringens förordningsmotiv 1982: 3 framgår följande.

Yrkessjukdomar omfattas av statens personskadeförsäkring enligt trygghetsavtalet bara om skadorna har inträffat efter 1973 års utgång. Med uttrycket yrkessjukdomar åsyftas skador som avses i lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring.

Statsanställdas förbund och TCO:s statstjänstemannasektion (TCO-S)

har hos statens arbetsgivarverk påkallat förhandling om ersättning åt sådana statsanställda arbetstagare som före år 1974 i tjänsten skadats genom inverkan av bränslet MC 77.

Arbetsgivarverket har förklarat att en sådan förhandling bör hänföras till nästa avtalsrörelse.

Föredraganden har ansett det angeläget att de arbetstagare inom försvaret som kan bedömas vara skadade i tjänsten genom inverkan av bränslet MC 77 skall kunna få sin ersättningsfråga prövad redan före 1983 års avtalsrörelse. I motiven nämns att på den privata sektorn år 1980 har träffats en uppgörelse mellan Saab-Scania Aktiebolag, Försäkringsaktiebolaget Skandia och Svenska metallindustriarbetareförbundet enligt vilken Skandia i princip har tagit på sig skadeståndsskyldighet för arbetsskador genom bränslet MC 77.

Jag vill tillägga att jag har utgått från att kostnaderna, som av Statsanställdas förbund och TCO-S beräknats uppgå till sammanlagt högst 5 milj. kr. åt ca 125 personer, skall beaktas vid 1983 års allmänna löneförhandlingar.

5 Ikraftträdande

Vad jag har förordat i det föregående bör träda i kraft den 1 juli 1982. Regeringen kan utan riksdagens vidare medverkan utfärda de övergångsbestämmelser som kan behövas.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att vidta de åtgärder som jag förordat för pensionering av personal inom icke-statlig verksamhet.
2. godkänna vad jag förordat om samordning av statsrådspension med annan inkomst och om avgångsersättning för statsråd som avgår i samband med en regeringsombildning.
3. godkänna vad jag förordat om statens ansvar för skador orsakade under praktik av studerande vid statlig högskoleenhet.

Jag hemställer vidare att regeringen beslutar ge riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört om ersättning för skador av flygbränsle.

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för den åtgärd eller det ändamål som föredraganden har hemställt om.

Innehåll

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 25 mars 1982	2
1 Statlig pensionering av personal inom icke-statlig verksamhet	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Kyrkoväsendet	6
1.2.1 Kyrkomusikalisk verksamhet	6
1.2.2 Annan verksamhet	7
1.3 Teater- och musikverksamhet	8
1.4 Övriga frågor	10
1.4.1 Inledning	10
1.4.2 Vissa icke-statliga huvudmän	10
1.4.3 Pensionsavgifter för vissa anställda hos hushållningssällskapen	11
2 Samordning av statsrådspension med annan inkomst samt avgångs- ersättning åt statsråd som avgår i samband med en regeringsombild- ning	12
3 Ersättning av allmänna medel för skador orsakade under praktik vid statlig högskoleutbildning	13
4 Ersättning för skador av flygbränsle	15
5 Ikraftträdande	16
6 Hemställan	16
7 Beslut	16

